

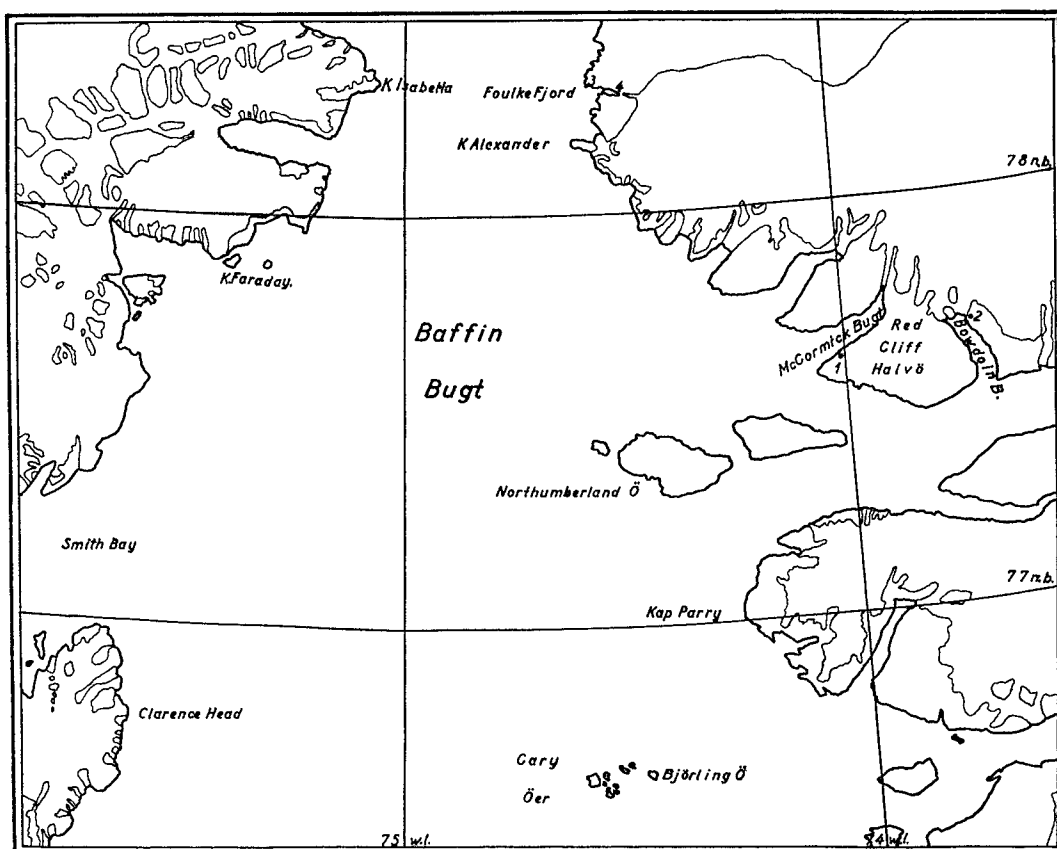
BJÖRLING-MYSTERIET

Af dr. phil. *Dan Laursen*

I betragtning af antallet af arktiske ekspeditioner og antallet af deltagere på disse ekspeditioner er der forholdsvis få katastrofer med tab af menneskeliv at notere indenfor den arktiske forskning. Det må selvfølgelig indrømmes, at alle nationer, der har deltaget i udforskningen af det arktiske område, har måttet betale den højeste pris for opnåelsen af deres videnskabelige resultater: tabet af menneskeliv. Der er imidlertid gået færre liv tabt pr. århundrede ved arktisk forskning, end der dræbes på De Forenede Staters landeveje i løbet af én week-end.

Af de relativt få ekspeditioner, der var udsat for ulykkelige hændelser, er der siden 1800 kun en enkelt, hvor antallet af tabte menneskeliv beløb sig til et trecifret tal, nemlig Sir John Franklins Nordøst-passage ekspedition med „Erebus“ og „Terror“, der totalt forliste et eller andet sted i det kanadiske arkipelag, hvorved 129 mand omkom. Selvom man fandt visse effekter tilhørende ekspeditionen samt nogle få skeletter, hersker der stadig uvished om enkelthederne ved katastrofen. Andre skibsforslis i Arktis medførte strabadser og død for nogle af deltagerne som for eksempel den amerikanske „Jeanette“ ekspedition under De Jong, medens andre ekspeditioner lykkeligvis kun mistede skibet og ellers bjergede livet, som den tyske Koldewey ekspedition til Østgrønland med „Germania“ og „Hansa“, hvor sidstnævnte blev skruet ned i isen udfor den østgrønlandske kyst. Det samme hændte med den danske motorskonnert „Teddy“ i 1923 på vej hjem fra forsyning af Nanok stationerne i Østgrønland. Selvom der var dramatik nok, blev disse forlis ikke det store drama, takket være dygtige ledere og ubrydeligt sammenhold mellem mandskabet.

Det samme kan næppe siges om den amerikanske Lady Franklin Bay ekspedition under Greely udsendt i forbindelse med det første polarår 1881–1884. Den samlede styrke forlod et godt hus og tilstrækkelig proviant ved Fort Conger på Ellesmere Island for at friste sult og død – på den ene eller den anden måde – for 19 ekspeditionsmedlemmer ud af 25 ved Cape Sabine noget længere sydpå. I denne forbindelse bør det fremhæves, at der ikke er sket tab af menneskeliv på ekspeditionerne til Østgrønland under ledelse af dr. Lauge Koch i årene fra 1926 til 1959, de mest omfattende ekspeditioner, der nogensinde er udsendt fra Danmark.

Kortskitse, der viser Björting Øens placering i Baffin Bugten.

Kun nogle ganske enkelte ekspeditioner er gået tabt, hvor det ikke har været muligt at finde så mange efterladte spor, at man har kunnet danne sig et vist begreb om hændelsesforløbet, inden uvishedens mørke for alle tider sænkede sig over ekspeditionen og dens medlemmer. Det gælder således den russiske transpolare flyvning fra Moskva til Fairbanks, Alaska, med H-209 i august 1937, og det gælder for Roald Amundsens personlige hjælpeaktion til undsætning af luftskibet „Italia“ i 1928 pr. fly. Begge maskiner forsvandt totalt, og noget sikkert spor blev aldrig fundet.

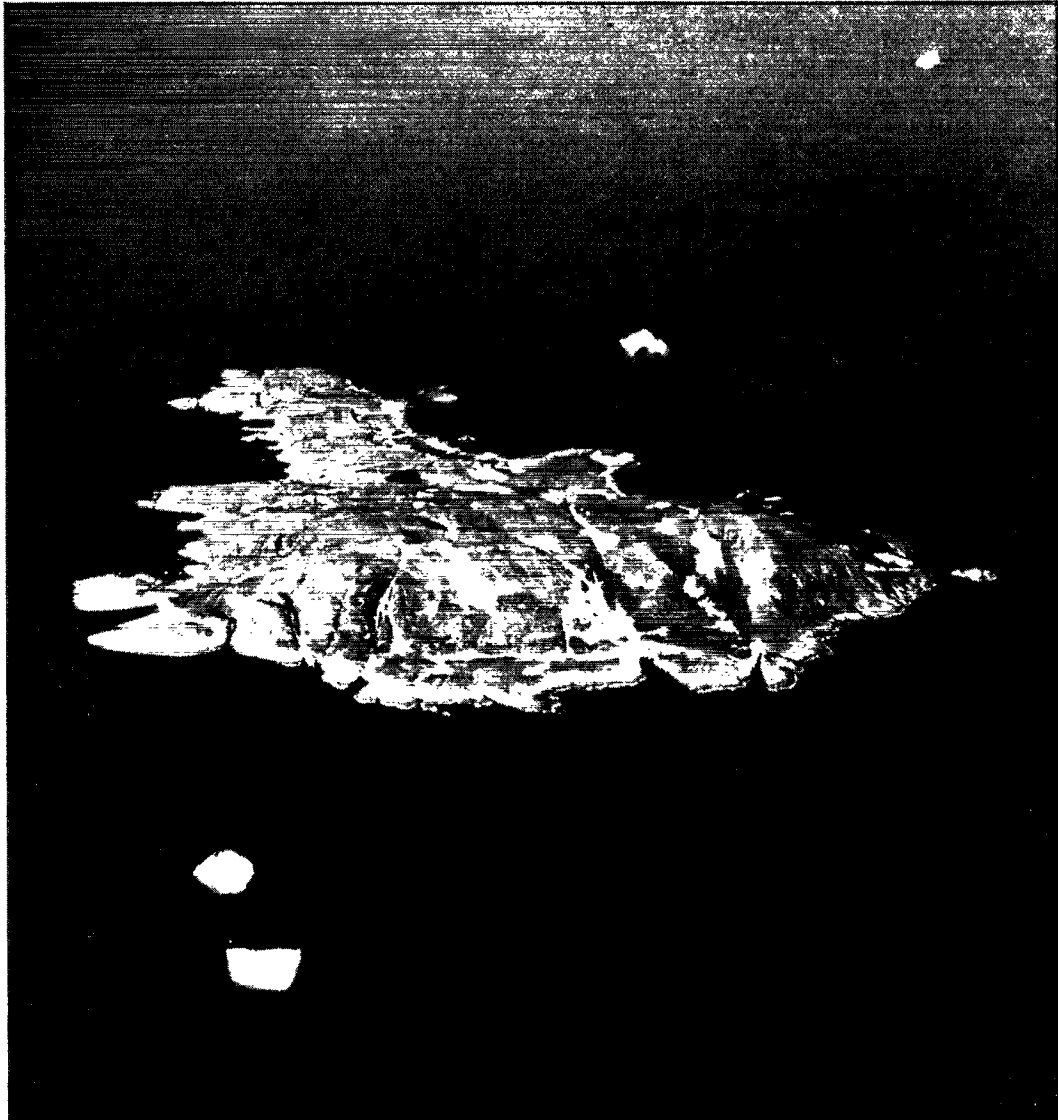
I 1930 forsvandt tyskeren dr. H. K. E. Krueger ledsaget af den unge danske R. A. Bjare og eskimoen Akoioa under en rejse i Ellesmere Island området. Trods ihærdige undersøgelser gennem flere år udført af Canadian Royal Mounted Police fandtes ingen spor af ekspeditionen fra det øjeblik, den forlod stationen på Bache Peninsula.

Samme skæbne overgik i 1892 en ekspedition, hvis slutfase er helt ukendt, og hvis begyndelse man kun kan få et fragmentarisk billede af ved at sammenligne de brudstykker, der kan pilles op hist og her i bøger, magasiner og dagblade. Ekspeditionen i 1892 var under ledelse af den 21 årige svenske botaniker Alfred Björling. Bedømmelsen af ham og hans færd er ret forskellig i de forskellige aktstykker, der findes om ekspeditionen, men sikkert er det, at selvom han til en vis grad var tilsmilet af heldet, fik han ikke nok af det til at gennemføre sit forehavende.

Alfred Björling var ingenlunde et ubeskrevet blad blandt datidens forskere af de arktiske områder. I sommeren 1890 deltog han som botaniker i en ekspedition til Spitsbergen sammen med geologen, professor Gustaf E. A. Nordenskiöld og zoologen Axel A. Klinckowström i sluppen „Lofoten“. Han havde på det tidspunkt endnu ikke taget sin studentereksamen, men var alligevel trods sin ungdom velegnet til at tage på arktisk forskningsfærd, da han havde foretaget flere botaniske fjældvandring i Sverige. I sommeren 1891 foretog han alene en rejse langs Grønlands vestkyst med den Grønlandske Handels skibe. Han nåede helt op til Prøven og Upernavik, hvorfra han i lejet robåd, roet af grønlændere, fortsatte op i den sydligste del af Melville Bugten. Ved Tasiussaq traf han kateket Olsvig, der i 1883 havde været med A. E. Nordenskiöld til Kap York som tolk. Olsvigs fader havde i 1860 været med Hayes som tolk og slædekører. Björling nåede så langt nordpå som til Holms Ø, hvor han foretog en primitiv kortlægning af øerne nord for Djævelens Tommelfinger og blandt andet gav navn til De Geers Øer og Hayes Gletscher. Samtidig foretog han botaniske indsamlinger. Denne tur lyder måske knapt af så meget i dag, men i de tider var det noget af en bedrift. Efter hjemkomsten skrev han en beretning om rejsen, der blev trykt i det svenske tidsskrift „Ymer“.

I løbet af vinteren 1891–92 udarbejdede Björling planer for en ny færd, som skulle gå til Ellesmere Island. Hans ide var, at man her måtte kunne finde en flora, der knyttede Nordamerikas og Grønlands floraer sammen. Midlerne til at foretage ekspeditionen for var dels Björlings eget bidrag, dels et „Vega“ stipendium samt private bidrag bl. a. fra den russiske videnskabsmand og polarforsker A. M. Sibirjakov og fra dr. Oscar Dickson, der tidligere havde stillet midler til rådighed for Björlings første grønlandsrejse, og som bl. a. financierede A. E. Nordenskiölds „Vega“ ekspedition nord om det asiatiske fastland og „Sophia“ ekspeditionen til Nordgrønland i 1883.

Midlerne var ikke overvældende, men Björling havde i 1891 vist, at han var i stand til at klare sig med små midler. Den videnskabelige del af udrustningen var første klasse. Den var stillet til rådighed af forskellige svenske videnskabelige institutioner formidlet af A. E. Nordenskiöld, ligesom ekspeditionen var veludrustet med tøj, fodtøj o. s. v.

Luftfotografi af Björling Øen set fra nord.

Geodætisk Institut. Eneret.

Det var Björlings plan med en ledsager at tage til St. Johns, New Foundland, hvor han ville søge skibslejlighed med en hvalfanger, der skulle til „Nordvandet“, som hvalfangerne kaldte den nordlige del af Baffin Bugt. Her skulle de to mænd sættes i land på kysten af Ellesmere Island og i løbet af sommeren foretage vidtstrakte ekskursioner ind i landet. Omkring 1. september skulle de to så tages ombord

igen fra et nærmere aftalt sted og returnere til St. Johns. Som ledsager fik Björling den 24 årige svenske student Evald G. Kallstenius, der skulle være ekspeditionens zoolog.

I foråret 1892 afrejste Björling og Kallstenius fra Stockholm og nåede via Liverpool til St. Johns i slutningen af maj, kun for at opdage, at det var for sent at sikre oprejse til Ellesmere Island med en hvalfanger; de var alle stukket til søs. Björling begyndte derfor straks at se sig om efter et fartøj, som han kunne chartre til sin videre fart nordpå. Det var ikke nemt, da de fleste af ekspeditionens midler var gået til de to deltageres overfart til St. Johns samt til indkøb af proviant og andet udstyr. Det viste sig til slut helt umuligt at leje et passende fartøj, og Björling besluttede sig derfor til at se sig om efter et skib, han kunne købe. Heller ikke dette var nemt, da midlerne var små. Det lykkedes ham dog til sidst for den sum af 650 dollars at købe skonnerten „Ripple“ af St. Johns, drægtighed 37 tons. Det siger sig selv, at man ikke kunne få meget skib for den pris, selvom man tager datidens større købekraft i betragtning. Man kunne heller ikke forvente, at skibet var i særlig god stand til den pris. At det var endnu mindre egnet til at møde strabadserne i et isfyldt farvand, hvor større og til formålet byggede skibe havde mødt deres skæbne, nævnes blot for fuldstændighedens skyld. Den almindelige mening var da også i St. Johns, at skibet ville synke, så snart det kom uden for havnen. Björling havde imidlertid tiltro til sit fartøj – og ikke uden grund, som det vil fremgå af det efterfølgende. Hans besværligheder var imidlertid ikke ovre. „Ripple“ havde et ualmindeligt dårligt rygte i St. Johns og omegn, og det var ikke nemt for Björling at hyre et mandskab. Omsider fik han dog samlet en, om end ikke fuldtallig besætning. Björling, der sendte et brev hjem fra Godhavn, har ikke meddelt navnene på besætningsmedlemmerne, men ifølge en meddelelse i en kanadisk avis blev tre mand forhyrede nemlig en dansk styrmand Karl Kann, der skulle gøre tjeneste som kaptajn (sailing master), en englænder Gilbert Dunn, der skulle gøre tjeneste som styrmand, og Herbert McDonald fra Prince Edward Øerne, Kanada, der skulle fungere som kok. Björling meddeler i det ovenfor nævnte brev, at de tre mænd, han hyrede, alle var fra Europa. I en anden korrespondance fra Godhavn hedder det imidlertid, at kokken var amerikaner, medens atter andre kilder hævder, at han var skotte. Det er dog muligvis navnet, der forleder til denne sidste slutning.

Fra Godhavn foreligger der dels et brev fra Kallstenius til familien i Kalmar, dels breve fra kolonibestyrer Herjulf Jørgensen og voluntør Sofus Marius Carstens. Sidstnævnte svarede på et brev fra Karl Kanns fætter, daværende skovrider Kann, Aalholm, der havde skrevet op for at skaffe oplysninger om den unge kaptajn. Brevet fra Carstens har i uddrag og med kommentarer været offentliggjort for første gang i „Berlingske Tidende“ i februar 1963. Endelig foreligger der indberetning til

Grønlands Styrelse fra bestyreren i Godhavn. Det fremgår samstemmende af de kendte kilder, at „Ripple“ nåede Godhavn den 28. juli, og i Björlings brev nævner han med en vis stolthed, at han ikke kan have taget så meget fejl ved valget af sit fartøj, da han er kommet gennem den yderst svære pakis ved Vestgrønland på kun 10 døgn. Björling skriver i sit brev, at pakisen for første gang i hundrede år fyldte hele den sydlige del af Davis Strædet og kun lod en smal rende langs Baffin Land isfri. Det fremgår ikke med sikkerhed, hvornår „Ripple“ forlod St. Johns, men det må have været den 22. juni eller en af de nærmest følgende dage. Den 22. juni fik han nemlig endeligt hyret den tredje af besætningen. Der findes intet om afsejlingen i St. Johns' aviser, og huset, hvor havnejournalerne opbevaredes, er brændt med hele sit indhold. Sætter man derfor en af dagene omkring den 22. juni som afrejse-dato, har det taget skonnerten ca. 35 døgn at udsejle de ca. 1600 sømil fra St. Johns til Godhavn, hvilket giver omkring 45 sømil i døgnet i gennemsnit. Björling nævner i sit brev, at de sigtede Kap Walsingham, det østligste kap på Baffin Land, den 24. juli. Fra Kap Walsingham til Godhavn er der ca. 350 sømil, hvilket vil sige, at skibet de sidste 4 dage af rejsen til Godhavn gjorde en fart af godt 82 sømil i døgnet. Holdes de to sæt tal sammen, tyder det ikke på, at oprejsen er forløbet lige glat hele vejen. Dette bekræftes af det referat af samtalerne i Godhavn med Kaptajn Kann, som Carstens giver i sit brev. Kann, der i længere tid havde prøvet på at få en hyre hjem til Danmark fra amerikansk havn, var kun gået med på turen, fordi Björling havde lovet ham fri hjemrejse til Europa, når ekspeditionen var forbi. Det tilføjes iøvrigt i brevet, at Kann havde en ret god løn, således at han ikke kunne klage over betingelserne for sin deltagelse. Derimod havde han adskillige beklagelser over selve oprejsen. Ifølge brevet fra Kallstenius var vejret til tider meget hårdt, men „Ripple“ havde klaret såvel sø og vind som isen ganske godt. På det tidspunkt, skibet anløb Godhavn, var det storm af sydvest med tåge og sludblandet regn. Kann havde fået meget lidt søvn på opturen, da han ikke turde forlade dækket, fordi Björling, som overtog vagten, styrede ind imellem ismasserne, som Kann altid styrede udenom, dikteret af navigatørens medfødte respekt for is parret med speciel kendskab til „Ripple“'s udstyr til issejlads, hvilket som bekendt var lig nul. Det fremgår af beretningen, at Kann og Björling i hvert fald én gang var kommet op at skændes, en ordstrid, der endte med, at Björling fortalte Kann, hvem der var chef for ekspeditionen. Heldigvis fik Björlings noget ungdommelige opførsel ingen følger.

Indsejlingen til Godhavn havde været yderst hasarderet efter Carstens beretning, men lykken stod endnu engang de kække bi. Det fremgår endvidere af Carstens brev, at man havde måttet låne skibet trosser til at fortøje med. De to ombordværende både var ikke meget bevendt i de farvande, man agtede sig til; den

ene var således en sammenklappelig foldebåd af sejldug. Der fandtes ingen andre skydevåben ombord end Björlings lille revolver. Proviant var der heller ikke for meget af, men Björling havde hævdet, at han ville komplettere udrustningen i Grønland. Det var imidlertid ikke meget, han havde at købe for. Efter købet af „Ripple“ og deponering af besætningens løn i en bank i Amerika, var der kun 40 kroner til overs, og dem kom man selvsagt ikke langt med selv i de tider og selv i Grønland med de specielt lave priser.

For de danske embedsmænd stod ekspeditionen som det rene galimatthias, og de forsøgte inden afrejsen at tale Björling, Kallstenius og Kann fra det hasarderede foretagende at gå videre efter planerne. Det var stærke argumenter, der blev ført i mårken: skibets uegnethed til issejlds, hvilket det ikke kunne undgå længere nordpå; dages aftagende i længde, der betød kortere og kortere sejltid; chancerne for at komme i besæt og fryse fast med en påfølgende overvintring i udsigt; manglen på proviant og passende vinterudrustning, brændsel o. s. v. Man tilbød dem overvintring i Godhavn og hjælp den påfølgende sommer med udrustning til gennemførelse af ekspeditionen. Alt prellede imidlertid af på Björling, der var sikker på at være tilbage i Godhavn den 1. september. Både Kallstenius og Kann kunne indse det vovelige i foretagendet, men begge to udtalte de, at de ikke ville svigte Björling.

Da de danske i Godhavn så, at deres overtalelser ikke bar frugt, ydede de ekspeditionen den legendariske hjælpsomhed og gæstfrihed, der altid vil stå som et lysende mindesmærke over embedsmændene i det Grønland, som de sidste 25 år har ændret så totalt. Man lånte ekspeditionen en båd; kolonibestyrer Jørgensen forærede Björling sin haglbøsse og forsynede ham med krudt og bly. Endvidere tillodes indkøb i butikken af proviant, diverse trosser og andet linegoods, hvilket som bekendt var i modstrid med monopolloven. Som yderligere foræring fik hver af ekspeditionens medlemmer et rugbrød og – kollektivt – et anker øl. Kann fik desuden noget dåsemælk og nogle bøger.

Den 3. august sejlede „Ripple“ nordpå fra Godhavn. I brevet, som Björling sendte hjem fra Godhavn, meddeler han, at han vil sætte kursen mod Lancaster Sund og derfra styre mod nord til Cary Øerne, hvor han ville supplere sine forsyninger fra det depot, som var nedlagt der i 1875 af kaptajn Nares, British Arctic Expedition. Hvis ekspeditionen skulle blive tvunget til at overvintre, ville den søge tilflugt enten hos eskimoerne i Thule Distriktet eller hos de danske i Vestgrønland. Hvis ekspeditionen ikke nåede tilbage inden den fastsatte tidsfrist, skulle hvalfangere fra St. Johns anmodes om at anløbe den højeste af Cary Øerne, hvor Björling håbede på at nedlægge en beretning. Det fremgår ikke af nogen af de indtil nu omtalte breve eller indberetninger, at Björling i Godhavn mødtes med den amerikanske ekspedi-

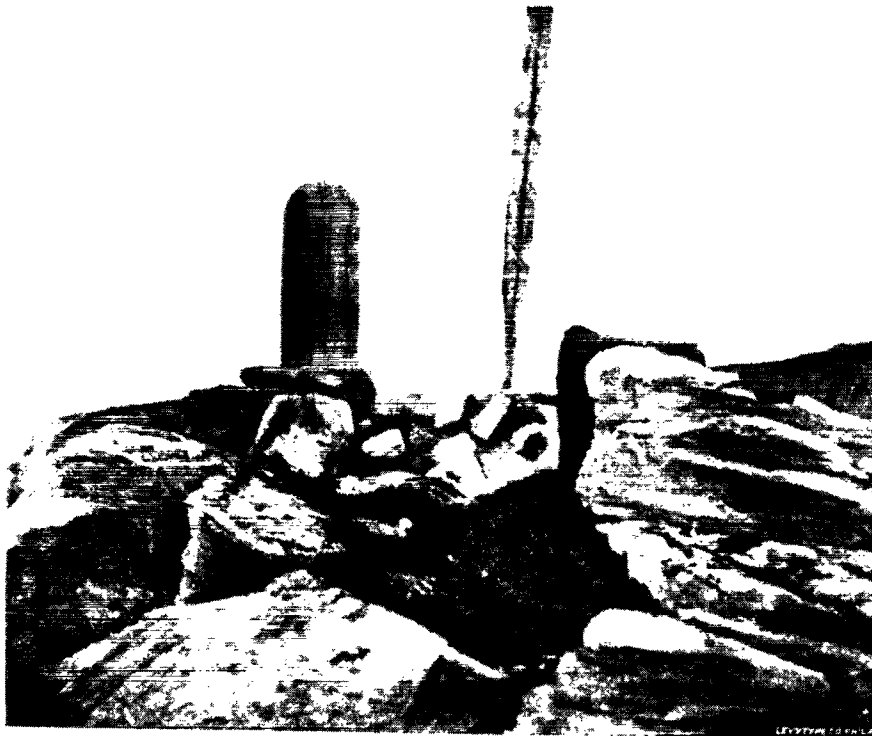

ALFRED BJÖRLING,
BOTANIST,
AGED 21 YEARS.

EVALD G. KALLSTENIUS,
ZOOLOGIST,
AGED 21 YEARS.

From "Ny Illustrerad Tidning," No. 42, Nov., 1893.

*Botanikeren Alfred Björling og zoologen Ewald G. Kallstenius.
Nederst ses en af de svenske ekspeditionsdeltageres grav på Cary Øen.
Afffotografering fra Ny Illustrerad Tidning november 1893 og velvillig udlånt af
Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Bibliotek.*

tion ombord på „Kite“, der under ledelse af Angelo Heilprin var på vej til Thule distriktet for at hente Peary hjem efter dennes velgennemførte traversering af indlandsisen til Nordøstgrønland og retur. Forklaringen er imidlertid, at Björlings og Kallstenis breve var afsendt et par dage før „Kite“ anløb Godhavn.

Da man ikke i Sverige – eller iøvrigt andre steder – hørte noget fra eller om Björling og hans kammerater senere på året 1892 eller i foråret 1893, begyndte man at nære ængstelse for ekspeditionens skæbne. Der var selvfølgelig den mulighed, at den var nået til kolonierne i 1892 efter, at sidste skib var sejlet hjemover. Alligevel begyndte det svenske udenrigsministerium at rette forespørgsler rundt omkring samt anmode om, at de hvalfangere fra Dundee og St. Johns, som skulle på fangst i „Nordvandet“ eller omkringliggende farvande, ville besøge Cary Øerne og medtage de beretninger, der eventuelt var nedlagt der af Björling. Det var på grund af disse anmodninger, at hvalfangeren „Aurora“ af Dundee under kaptajn McKay anløb den sydøstligste af Cary Øerne. Kaptajn McKay, der var tilbage i Dundee i november 1893, meddelte, at udkigsmanden i juni 1893 havde opdaget et vrage på kysten af den ø i Cary gruppen, der nu bærer Björlings navn. Ved nærmere undersøgelse viste det sig, at vraget virkelig var „Ripple“. En landgangsgruppe konstaterede, at „Ripple“ lå oppe på stranden, næsten begravet under is og sne. Endvidere fandt man liget af en mand under en bunke sten nær vraget. I en stor varde, som formodentlig var den, der var rejst af Nares i 1875, da han oprettede sit depot, fandt man en blikdåse, som indeholdt fire åbne meddelelser fra Björling samt et forseglet brev til en navngiven person i St. Johns. Desuden fandt man liggende løst rundt om på stranden en hel del forskellige effekter såsom klæder, bøger og andre ekspeditionen tilhørende genstande, som blev samlet sammen, anbragt i en kasse, der også havde tilhørt ekspeditionen, og taget med hjem for sammen med meddelelserne at blive videresendt til professor G. Nordenskiöld i Stockholm.

En af meddelelserne var en opfordring til én af deltagerne i Peary ekspeditionen til at bringe det vedlagte brev til den angivne adressat i St. Johns.

Den anden meddelelse berettede, at Björling havde forladt Godhavn den 2. august og holdt kurs nordpå langs isen i Baffin Bugt indtil den 13., hvorefter „Ripple“ på én dag havde krydset Melville Bugten, som havde voldt så mange andre søfarende på disse kanter de alvorligste kvaler og hindringer. Igen havde „Ripple“ haft lykken med sig – eller måske var skonnerten et bedre skib end de fleste troede. Fra Kap York blev skibet af en storm drevet nordpå til Kap Parry, hvorfra det var sejlet til Cary Øerne, som nåedes den 16. august. En tilføjelse dateret den 17. august oplyser, at skonnerten var strandet på denne dag, medens man var i færd med at indlade proviant fra Nares' depot. For ekspeditionen var denne ulykkelige hændelse naturligvis et dødbringende slag.

Den tredie meddelelse oplyste, at ekspeditionen ville foretage en bådrejse nordpå for at nå Foulke Fjord, hvor det var hensigten at overvintre. Yderligere meddelelser ville blive nedlagt i en varde ved Pandora havn. Endvidere meddeltes det, at provianten med den forøgelse, der var opnået ved at supplere fra det engelske depot, skulle kunne slå til indtil juni 1893.

Det synes ved første øjekast ret uforståeligt, hvorfor Björling vælger at gå nordpå til Foulke Fjord, som er farvandet ved hvilket Etah er beliggende, ca. 15 km nord for Kap Alexander eller godt 300 sømil nord for øen, hvor han befandt sig. Den inderste del af fjorden blev af Sir Allan Young opkaldt efter skibet „Pandora“ og brugt som base for dennes støtteekspedition til kaptajn Nares i 1875. Såvidt det kan ses af litteraturen, var der ikke ved Pandora Havn anbragt depoter; ejheller fandtes sådanne en smule sydligere ved Port Foulke, som var Hayes' vinterhavn i 1860. G. Nordenskiöld, Ohlin, Bryant og andre har spekuleret meget over, hvorfor Björling ville så langt nordpå for at overvintre, når han kunne nå beboede pladser beliggende meget nærmere. Björling vidste, at Peary var i nærheden. Han ville blot have at ro de ca. 25 sømil mod nordøst for at nå Kap Parry. Her ville ekspeditionen have haft en chance for at blive samlet op af „Kite“, som den 24. august passerede dette forbjerg med Peary ombord for hjemgående. Var dette mislykkedes, kunne Björling altid have fået hjælp af Kap York eskimoerne. Han kunne også have forsøgt at nå Pearys vinterkvarter: Red Cliff House. Når Björling ikke valgte en af disse udveje, må han have haft en ganske bestemt grund. Den mest sandsynlige er, forekommer det mig, at Björling stadig håbede på at fuldføre sin opgave: at foretage undersøgelser på Ellesmere Island, og derfor håbede på at krydse over fra Grønland til Ellesmere Island, hvor distancen var kortest, nemlig mellem Sunrise Point ved indløbet til Foulke Fjord og Kap Isabella på Amerika-siden, en strækning på små 30 sømil. Under roturen til Pandora Havn ville han og hans ledsagere, hvis de kom i knibe, kunne søge støtte hos polareskimoerne eller eventuelt søge tilflugt i Pearys forladte hus og bruge hans depoter i Prudhoe Land området.

Denne teori synes jeg bliver støttet af Björlings tredie meddelelse, der er den udførligste, og som jeg vil gengive her, således som den blev skrevet af Björling for mere end 70 år siden.

„Såsom ni kan se af mina här nedlagde meddelanden, har jag efter förlusten af mitt fartyg försökt att nå Foulke Fjord för att där öfvervintra. Men sedan jag nått Northumberland ön, måste jag af flere skäl afstå från denna färd och återvända till Carey-ön. Tvungen af dårligt väder att dröja en längre tid på denna ö, anträder jag nu färden till eskimåerna vid Clarence Head eller Kap Faraday på Ellesmere Land. Som jag hoppas, att en hvalfångare nästa år skall besöka Carey-öarna för att undsätta mig och mitt folk, skal jag försöka att nå denna ö före den 1 juli. Skulle

ingen hvalfångare vara här intill den 15 juli, måste jag om möjligt gå till de danska kolonierna. Därför, om ni besöker denne ö senare än den 1 juli och icke finner någon underrättelse från mig rörande min färd till de danska kolonierne, skulle jag vara eder mycket förbunden, om ni ville gå till Clarence Head (50 miles härifrån), där jag i en „cairn“ på den östligaste punkten skall lemna ett meddelande rörande mitt och mina följeslagares öde under vintern. Slutligen vill jag bedja eder sända alla underrättelser om mig till professor Nordenskiöld i Stockholm, eller till närmaste svenska konsul, jämte uppgift om tid och plats, där de anträffades. Våra förråder skola, om jag ej kan nå eskimåerna, icke räcka längre än till den första januari, såvida jag ej kan förstärka dem vid någon proviantdepot. Vi äro nu fem man af hvilka en är döende.“

Meddelelsen er dateret den 12. oktober. Distancen til Clarence Head er på det nærmeste 80 sømil – til Kap Faraday ca. 95 sømil. Tidligere kommentatorer står uforstående også overfor denne sidste disposition. Men er den egentlig så svær at forstå? De unge studenter, der i begyndelsen af trediverne var med dr. Lauge Koch i Grønland, eller de, der i årene efter 2. verdenskrig fylkedes om professor A. Rosenkrantz på Nugssuaq ekspeditionerne, har næppe svært ved at forstå Björling. Det gælder for dem alle, at de var unge; de var optændt af den Hellige Flamme; polarlandenes skønhed var åbenbart for dem; de følte sig betaget af de store opgaver, der, som retterne på et rigt dækket bord, var stillet foran dem; de ville gennemføre disse opgaver; de ville ikke give op! Björlings sidste meddelelse viser, at skønt ekspeditionen havde mødt megen modgang, var dens medlemmer ikke modløse eller slagne. Deltagerne vidste, hvad de ville, koste hvad det ville. Derfor satte de ud i åben båd, efterladende en død kammerat på det sted, hvor det første hårde slag – tabet af skibet – havde ramt dem. De drog ud på, hvad der skulle blive deres sidste rejse, selvom noget bestemt ikke kan siges herom.

„Aurora“ prøvede efter fundet af Björlings efterladenskaber på øen at trænge frem til Clarence Head, men kunne ikke forcere isen, der strakte sig i et kompakt bælte 20 sømil ud fra kysten af Ellesmere Island.

Da Björlings meddelelser og de øvrige effekter via Dundee nåede Stockholm og blev forelagt Gustav Nordenskiöld, gik denne straks igang med at etablere en eftersøgning. Det var bl. a. hans tanke at udruste en ekspedition, der foruden eftersøgningen efter Björling og hans kammerater skulle foretage videnskabelige undersøgelser i området. Som støtte for det sidste anførte han, at svenske videnskabsmænd aldrig havde foretaget undersøgelser i disse egne af Arktis. Nogen egentlig redningsekspedition blev imidlertid ikke etableret. Derimod udsendtes enkeltpersoner med skibe, der ville operere i nærheden af de områder, der kunne være tale om at finde spor af den Björlingske ekspedition. Således fulgte dr. Axel Ohlin med Pearys

skib „Falcon“ i 1894. Den 24. juli gjordes landgang på Björlings Ø. Der var ikke længere noget spor af „Ripple“. Den var formodentlig blevet skruet ned af isen og ført bort. Derimod fandt man Björlings sidste lejr. Alt tænkeligt gods var spredt rundt omkring på pladsen. Et sølvur, en plantepresse, en notesbog med zoologiske optegnelser og forskellige andre ting blev udvalgt og bragt med tilbage. En omhyggelig eftersøgning af Björlings Ø og den midterste ø i gruppen blev foretaget, men intet nyt blev fundet om Björling og hans medarbejdere. Derimod fandtes en meddelelse fra Elias Nilsson, en svensk udsending ombord på hvalfangeren „Eclipse“ af Dundee, der berettede, at han havde været på øen den 6. juli og havde søgt forgæves efter nye spor af ekspeditionens medlemmer. I en kort meddelelse, som Elias

Nilsson har givet i det skotske geografiske selskabs journal før han afrejste med „Eclipse“, nævner han det dødsfald, der indtraf på Björlings Ø, og han anfører, at det sandsynligvis er den danske deltager. Han begrundet ikke sit udsagn, men hans oplysning stammer sikkert fra „Aurora“s kaptajn McKay, der på det tidspunkt var den eneste, der havde set den afdøde. Det har ikke været muligt noget steds at finde oplysninger, der kan bekræfte eller afkræfte Nilssons postulat. Lauge Koch og Peter Freuchen var i land på Björlings Ø i 1916 og fandt bl. a. et lometørklæde mærket K K. Det har uden tvivl tilhørt Karl Kann, men det beviser selvsagt ikke, at det er dennes jordiske rester, der er stedt til hvile på øen. Graven var i 1894 i en sørgelig forfatning, sandsynligvis forårsaget af de talrige måger, der lever på øerne. Man samlede de spredte rester sammen og lavede en ny grav. I den stille arktiske nat under midnatssolens blege skær afholdtes en lille begravelseshøjtidelighed. Om nogen identificering af afdøde var der ikke tale; forholdene tillod det ikke. „Falcon“, forlod derefter øen og satte kurs mod Pearys hovedkvarter i Bowdoin Bugt: Anniversary Lodge, hvortil den ankom den 1. august. Fastisen lå endnu langt ud fra land og efter en konference med Peary besluttedes det, at „Falcon“ skulle forsøge at nå Ellesmere Island og fortsætte eftersøgningen dér efter Björling og hans mænd.

(Arktisk Instituts arkiv).

Styrmand Karl Kryger Ahlmann Kann.

Den 4. august forlod „Falcon“ Bowdoin Bugt og efter nogle genvorligheder med isen dels i Murchison Sund, dels langs Ellesmere Islands kyst lykkedes det at lande et eftersøgningshold ved Kap Faraday. Man fandt ingen spor af den forsvundne ekspedition her og fortsatte derfor til Clarence Head. Heller ikke her fandtes tegn, som tydede på, at Björling havde været der. „Falcon“s kaptajn Henry Barlett, der havde et indgående kendskab til farvandet mellem Grønland og Ellesmere Island efter mange somres hvalfangster i området, havde i forvejen fortalt eftersøgningsholdet, at isen normalt lå 20 sømil ud fra kysten, og at det ikke var sikkert, at man kunne nå land med skibet. Det lykkedes som nævnt ved Kap Faraday, medens undsætningsholdet måtte tilbagelægge 8 mil over skrue- og fastis for at nå Clarence Head.

Hvis det overhovedet var lykkedes Björling at lande på et af de aftalte steder, ville det, som det vil fremgå af et blik på kortet (fig. 1) være meget svært at komme videre. Hele kysten mellem Kap Faraday og Clarence Head samt strækningen sydefter består af en række stejle klippevægge, som bryder frem under en indlandsis, der dækker hele området, og hvorfra gletschere glider ned i de stejle slugter mellem pynterne. Der var som sagt ingen spor af svenskerne og deres ledsagere eller forøvrigt af andre mennesker. Efter at have bygget varder på begge lokaliteter og nedlagt beretninger vendte undsættelsesekspeditionen tilbage til „Falcon“ og fortsatte de påbegyndte videnskabelige undersøgelser. Det er forståeligt, at man ikke foranstaltede en eftersøgning syd for Clarence Head; isen – og tiden – tillod det ikke. Men at man ikke fandt spor af Björling på nogen af de to steder, denne havde opgivet som eventuelle mødesteder, betyder langt fra, at det ikke lykkedes Björling og hans ledsagere at lande på Ellesmere Islands kyst på den ene eller anden måde. Hvis dette skete er det på den anden side højst usandsynligt, at de landede netop der, hvor Björling regnede med at nå land. Også er det langt fra sikkert, at undsættelsesekspeditionen landede på det Clarence Head, Björling taler om. Stedet er både efter kortet at dømme og også efter beskrivelsen af kysten uhyre vanskelig at lokalisere. På en række forskellige kort over området er Clarence Head således stedfæstet i det mindste tre forskellige steder på kysten mellem Smith Bay og Glacier Strait, indløbet til Jones Sund. Det er dog mærkeligt, at man ikke forsøgte en større eftersøgning i Clarence Head området, der er meget nærmere ved Caryøerne end Kap Faraday. Men det hænger måske også sammen med datidens utilstrækkelige kort og en påtænkt senere besejling af Jones Sund. Sammenlignet med, hvad der nu til dags sættes ind af personel og materiel var det meget pauvert, hvad der blev gjort for at finde Björling og hans kammerater eller blot spor efter dem. Det ser nærmest ud til, at de mennesker, der foretog eftersøgningen gik ud fra at ekspeditionen var forlist, inden den nåede land. Det var den måske også, men man kan med lige så

stor ret hævde, at det lykkedes Björling at lande et eller andet sted på kysten, således at man en eller anden gang vil støde på efterladenskaber efter ekspeditionen i det lidet tilgængelige område nord for Jones Sund.

Der blev ikke fra svensk side gjort yderligere for at komme en opklaring af mysteriet nærmere. I danske grønlandskredse glemte man imidlertid ikke Björling og hans fæller. Som allerede anført var Lauge Koch og Peter Freuchen i land på Björlings Ø den 1. august 1916. Formålet var kortlægning, men da vejret blev dårligt benyttes lejligheden til at foretage en eftersøgning efter yderligere spor af Björlings ekspedition. I 1928 besøgte „Godthaab“ Ekspeditionen Björlings Ø. Riis-Carstensen var i land sammen med blandt andet Poul Marinus Hansen, Seidenfaden og Alf Kiilerich. Medens de tre sidstnævnte foretog deres videnskabelige undersøgelser, gik Riis-Carstensen til den østlige side af øen. Her mente nogle Thule-eskimoer at have set rester af et hus, en opdagelse de lod gå videre til Lauge Koch, der igen gav meddelelsen til Riis-Carstensen. På en lokalitet, der svarede aldeles til eskimoernes beskrivelse, fandt Riis-Carstensen adskillige stykker svært tommer tilhørende et skib. Der var imidlertid intet, der tydede på, at tommeret nogensinde havde været brugt til husbygning. En afsøgning af det nærmeste område viste heller intet tegn på, at mennesker i længere tid skulle have opholdt sig der. Det er, såvidt jeg har fundet, sidste gang man har forsøgt at efterspore den tabte ekspedition.

I den ovenfor nævnte danske avisartikel bruges der ret stærke ord om Björlings ekspedition, hvilket ikke er ganske retfærdigt. Det skal indrømmes, at skibet ikke var bygget eller forstærket til issejlads, men det lykkedes dog for ekspeditionens søfolk at bringe det helskindet til og over Melville Bugten, der er blevet mange – og bedre – skibes banemand. Grundstødningen dagen efter ankomsten til Cary Øerne kunne også være hændt bedre skibe med meget mere erfarne navigatører ombord. Der foreligger snesevis af beretninger om strandinger fra snart sagt alle dele af det arktiske område. Men hvorfor gå så langt. Pearys skib „Windward“ forliste ved grundstødning på en af Cary Øerne i 1907. – Björling var ikke uden forudsætninger for at drive studier i Smith Sund området. Så ung han end var havde han allerede publiceret et par afhandlinger om de botaniske studier han havde foretaget på de tidligere ekspeditioner. Björlings mål var ikke vage. Havde de været det, ville han næppe have forsøgt roturen til Foulke Fjord eller tværs over Baffin Bugt. Forliset af „Ripple“ ville sikkert have kølnet eventyrlysten så tilpas, at Björling og hans mænd havde søgt kontakt med Peary eller Thule-eskimoerne; de havde fået rigeligt med eventyr og ville for alt i verden hjem. Det er ganske forkert at forveksle eventyrlyst med det gå-på-mod, som Björling og hans kammerater lagde for dagen den ene gang efter den anden. Det ville være unaturligt, hvis ikke alle, der har rejst i Grønland, har følt eventyret og haft eventyrlysten i sig; men den dag, eventyrlysten

blev konfronteret med den iskolde virkelighed, var det, at drengene blev skilt fra mændene. Björling og hans ledsagere døde som mænd.

Det er muligt, at man endnu vil være i stand til at fremdrage tidligere publicerede eller upublicerede enkeltheder om Björlings anden Grønlands-ekspedition. Om ekspeditionens sidste dage vil man næppe kunne finde mere, medmindre man ved et tilfælde falder over en vardeberetning et eller andet sted på Ellesmere Islands øde sydøstkyst.

BOGANMELDELSE

*Jørgen Meldgaard: NORDBOERNE I GRØN-
LAND, EN VIKINGEBYGDs HISTORIE.*

Søndagsuniversitetet, 112 sider ill.
Munksgaard 1965, kr. 9,75.

Det er godt, at det i radioen hørte, tager fastere form, så man kan vende tilbage til den viden, man fik forelagt – naturligvis kun godt, når det, der blev sagt, er værd at gemme på. Jørgen Meldgaard, der har skrevet sit navn ind i den norrøne arkæologiske historie – og ikke mindre i eskimoarkæologiens – har før vist sin evne til i populær og yderst læseværdig form at fremlægge de nye resultater, man i den arktiske og subarktiske arkæologi er nået til. Det er både dette tidsskrifts læsere bekendt og læserne af såvel Naturens Verden som Kuml. Efter at man har pløjet sig igennem Helge Ingstads historiske bulldozer, der tager ravn og krat med – til tider mere, end der er – føles det forfriskende at læse Meldgaards nøgterne gennemgang. Nøgtern ja, men ikke uden den undertone af vikingetids lidenskab, som flammer i sagalitteraturen.

„Nordboernes 5 århundreder i Grønland kan ikke berettes som én fortsat fortælling,“ skriver Meldgaard side 11, og fortsætter: „dertil er vor

viden alt for brudstykkeagtig.“ Dette er til en vis grad rigtigt, i hvert fald når man i 6 foredrag skal skabe et billede af dette middelalersamfund. Derfor må Meldgaard – på samme vis som Poul Nørlund – dele sin gennemgang op i emner. Inden for hvert emne får man så megen besked og viden meddelt, som det nu kan lade sig gøre, når det skal være til at følge med ørerne alene.

Det har ikke været tilsigtet med trykningen af disse foredrag at yde dansk arkæologisk modstykke til Ingstads volumen. Dette må udtrykkelig skrives, fordi man netop fra Meldgaards hånd kunne have forventet dette. Når en dansk arkæolog endelig søger at samle vor aktuelle viden om disse norrøne bygder, griber man til – og så skuffes man, hvis man har sat forventningerne højere, end disse søndagsuniversitetsforedrag kan yde.

Nyttig er imidlertid denne bog for den, der ønsker en kort, velfortalt oversigt over kildestoffet og en meget fyldig litteraturliste. Utilfredsstillende er den selvfølgelig for den, der forventer mere besked. På den ene side præges skildringen af nogen slagside til det arkæologiske stof og sagalitteraturen – forståeligt nok, men på den anden side er den forbløffende ved den i forholdet til sideantallet vidtgående besked, man får. Det er lødigt populariseret videnskab, denne lille bog repræsenterer.

Finn Gad.